

uključujući i Puigdemonta, odlučilo je poći u egzil. S obzirom na neutralni pristup objašnjavanja događaja koji su prethodili katalonskom pokušaju odcjepljenja, ova knjiga je vrijedan prilog razumijevanju katalonskog fenomena i posebice događanja u Kataloniji uoči referenduma održanog 1. listopada 2017.

*Ana Lasica
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Prikaz

Davor Boban i Tihomir Cipek Politički sustav Rusije

Plejada i University Press, Zagreb i Sarajevo,
2017, 430 str.

Znameniti ruski pjesnik iz 19. stoljeća Fjodor Ivanovič Tjutčev izrekao je glasoviti aforizam: “Rusija se umom ne može spoznati”. Već pet stotina godina Rusija je enigma za zapadni svijet. Budući da zauzima šestinu Zemljine površine i prostire se na dva kontinenta, kolektivna se svijest ruskog društva nalazi u procjepu između zapada i istoka. Upravo je u tom geografskom čimbeniku preklapanja europskog i azijskog utjecaja nedokučiva politička posebnost Rusije, koja se ogleda u trajnoj proturječnosti moderne i tradicije; ideje slobodnog društva i azijske despocije. Kroz modernu povijest Rusija je istovremeno prisutna i neprisutna u Europi. Zbog svojih zaoštrenih odnosa sa Zapadom po-

sljednjih nekoliko godina (uzrokovanih aneksijom Krima, vojnom intervencijom u Siriji, kibernetским napadima na pojedine vlade itd.) Rusija ponovno, kao i u vrijeme Hladnog rata, budi opći javni, politički i akademski interes. Koautorska studija Davora Bobana i Tihomira Cipeka *Politički sustav Rusije* velik je doprinos razumijevanju te problematike. Vrijednost knjige proizlazi iz njezine sveobuhvatnosti, odnosno teorijskog i analitičkog seciranja političkog sustava, političke kulture i vanjske politike suvremene Rusije. Povrh toga knjiga se nameće kao nezaobilazno štivo zbog činjenice da hrvatska politološka zajednica raspolaže s malo domaćih naslova o ruskoj politici (primjerice, *Putinova Rusija: novi uspon stare vojne sile* Marinka Ogoreca, koju je 2008. objavio zagrebački Golden Marketing). Također, na hrvatskom su jeziku u većini slučajeva dostupni prijevodi knjiga stranih autora s upitnom objektivnošću i očitim nedostatkom znanstvene discipline nasuprot analitičkom pristupu koji krasi Bobanov i Cipekov rad.

U središtu razmatranja studije jest post-sovjetski politički sustav, koji se dijeli u dvije faze: Prvu republiku (1991-1993) i Drugu republiku (nakon 1993). Knjiga je podijeljena u šest poglavlja. Boban je primarni autor prva četiri: “Sustav vlasti”, “Izbori i izborni sustav”, “Političke stranke i stranački sustav” te “Federalna struktura”, a Cipek zadnja dva poglavlja: “Politička kultura” i “Vanjska politika”. Iako je predmet knjige politički sustav suvremene Rusije, istraživanje zapravo pokušava dati odgovor na pitanje koje zaokuplja svakog promatrača ruskih prilika posljednjih trideset godina: kako su ruske političke institucije nakon iskustva sovjetskog totalitarizma i s prihvaćanjem slobodnog tržišta

i demokratskog sustava mogle kliznuti u opći gospodarski i politički kaos devedesetih godina dvadesetog stoljeća, te potom prigriliti i prilagoditi se autoritarnom režimu Vladimira Putina nakon 2000. godine? U potrazi za valjanim odgovorima koji se naziru u zaključnom razmatranju istaknuo bih tri ključne pozicije s kojih autori pristupaju tom fenomenu.

Prvo, u samom uvodu Boban i Cipek navode kako se “istraživanja političkih sustava provode na različite načine i s različitim ciljevima te ne postoji jedinstveni istraživački dizajn koji bi se univerzalno mogao primjenjivati” (str. 7). Fleksibilnost i eklektičnost u njihovu pristupu omogućuje im da prepoznaju dijelove pojedinih teorijskih koncepata (npr. “polupredsjedničkog sustava”) kao pogodne za primjenu na specifično ruski slučaj. Prednost takvog pristupa jest da se teorijski koncept u empirijskoj analizi podudara s kompleksnim političko-institucionalnim i kulturološkim procesima koji su proizveli suvremeni sustav. Time su autori izbjegli zamku da prosuđuju ruski model po načelnim kriterijima zapadnih demokratskih standarda, što je na Zapadu uobičajeno i redovito vodi do zaključka da je današnja Rusija prema unutra mafijaška država, a prema van agresivna imperijalna sila (istaknuo bih samo neke naslove, npr. Edward Lucas, *The New Cold War* [2008, Palgrave Macmillan] ili Svetlana Stevenson, *The Gangs of Russia: from the streets to the corridors of power* [2015, Cornell University Press]).

Drugo, autori uvažavaju povijesni kontekst, odnosno činjenicu da je neovisno o povijesnim promjenama oblika vlasti i državnog uređenja Rusija od petnaestog stoljeća trajno obilježena jakim autoritar-

nim tipom vlasti. Boban u poglavljima o sustavu vlasti suvremene Rusije nudi povijesni pregled ruske politike kroz fazu carstva i kroz sovjetsku fazu. Time potvrđuje konstantu specifične ruske političko-institucionalne kulture koja velikim dijelom određuje današnji Putinov autoritarni režim.

Treće, analiza postsovjetskog sustava nedostatna je ako joj se pristupi isključivo iz ustavne ili institucionalne perspektive (dvije republike). Stoga Boban uvodi novi kriterij koji, sukladno autoritarnoj kulturi duboko personalizirane ruske politike, omogućuje valjanu analizu sustava kroz promatranje djelovanja dvaju predsjednika u post-sovjetskoj eri: Jeljcina i Putina. Eklektični teorijski pristup te uvažavanje povijesne perspektive i iskustva doveli su do objektivnih zaključaka o prirodi suvremenog političkog sustava Rusije. Politička moć u sustavu počiva na onome što on naziva “racionalizirano predsjedništvo”, pod kojim od Jeljcina do Putina zakonodavna vlast gubi moć nadzora nad izvršnom vlasti. To, međutim, ne znači da danas u Rusiji nema političkog pluralizma. Naprotiv, ovdje je riječ isključivo o odnosima moći, koji se ogledaju u posjedovanju određenog tipa “političkog kapitala”. Dok predsjednik i vlada posjeduju “administrativni kapital” koji im jamči ostanak na vlasti, opozicija posjeduje “idejni kapital” koji joj omogućuje učešće u javnom prostoru i mogućnost ulaska u parlament. U konačnici, ruski je sustav svojevrsan hibrid između predsjedničkog i polupredsjedničkog sustava u kojemu predsjednik ima znatne ustavne ovlasti nad izvršnom vlasti te može smijeniti vladu neovisno o mišljenju parlamenta; sustav koji je u praksi i po

modelu najbliži nekadašnjem političkom sustavu Weimarske Republike.

U poglavlju o vanjskoj politici Cipek polazi s pozicije konstruktivističkog teorijskog pristupa, analizirajući uzajamno konstitutivni odnos identiteta i interesa (pojam identiteta je već uvelike određen u prethodnom poglavlju o političkoj kulturi). Opredjeljenjem za konstruktivistički pristup autor dobiva na objektivnosti, izdižući se iznad konvencionalnih i dominantnih teorijskih pravaca u međunarodnim odnosima: realizma i liberalizma. Cipek za njih sasvim ispravno kaže da su “oblikovani na Zapadu i za Zapad” (str. 299). Ovo “za Zapad” pokazuje da te teorije imaju i jaku doktrinarnu ulogu u oblikovanju stanovitih perspektiva vanjske politike. U Jeljcinovom ranom razdoblju predsjedništva dominirala je tzv. “romantičarska faza”, koja se u načelu može smatrati ruskim ekvivalentom američkog liberalnog idealizma. Iako su upliv ekonomije u politiku i otvaranje Rusije Zapadu uvelike pridonijeli kaosu devedesetih godina dvadesetog stoljeća, ta vanjskopolitička “naivna faza” odraz je duha vremena i sveopćeg optimizma nakon završetka Hladnog rata. U Putinovoj fazi politika ponovo preuzima uzde, čime počinje prevladavati doktrina realizma usredotočena na političku i vojnu moć te njenu raspodjelu. Dok je pojam slobodno-trgovinske “međuovisnosti” od središnjeg značaja za liberalni idealizam (nešto što su oligarsi u vrijeme Jeljcina zdušno podržavali), “ravnoteža snaga” ključni je pojam realizma. Prepoznavši realističku bit Putinove vanjske politike, s posebnim naglaskom na ravnotežu snaga koja podrazumijeva autonomiju aktera i priznavanje “drugog”, Cipek opovrgava konvencionalni pogled na suvremenu rusku vanjsku

politiku kao imperijalnu. Njezine temeljne odrednice su, među ostalim, zagovaranje načela suverenosti, nemiješanje u unutarnje prilike suverenih država, ravnopravni dijalog među narodima, realistično procjenjivanje i prilagođavanje danim međunarodnim okolnostima (str. 320).

U zaključnom razmatranju autori iznose svoj sud na temelju provedenog istraživanja i analize. Zaključuju da autoritarni politički sustav suvremene Rusije nije rezultat institucionalnog okvira, niske razine svijesti građana o pravima i slobodama kakve postoje u zapadnim liberalnim društvima te već spomenutih civilizacijskih posebnosti Rusije koja se nalazi na sjecištu istočnih i zapadnih kulturnih utjecaja. Naprotiv, suvremeni politički sustav rezultat je objektivnih okolnosti koje su omogućile da na temelju povijesnog iskustva društva i višestoljetne institucionalno-autoritarnе tradicije odnosi moći, politika vlasti i interesi raznih političkih i ekonomskih aktera doprinesu stvaranju autoritativnog tipa vlasti s elementima političkog pluralizma. Autori su stoga optimistični u pogledu moguće druge tranzicije: “za to nije potrebno vršiti velike ustavne promjene, nego je potrebno mijenjati političke procese, političku kulturu i ponajprije ponašanje vlasti kako bi demokracija bila prihvaćena” (str. 366). Ne dijelim taj optimizam, jer iako odnosi moći aktera zaista mogu mijenjati pravila i norme kojima preoblikuju sustav, politička kultura odraz je duboko ukorijenjenih duhovnih i kulturoloških obrazaca koji nadilaze i samo povijesno iskustvo. Cipek u poglavlju o političkoj kulturi i izriječkom kaže da ruska konstrukcija društvene zbilje počiva na predodžbi o državi ne kao “tvorevini prava, već povijesno nastalom organizmu čiji su dijelovi zasnova-

ni na harmoniji između vladara i naroda” (str. 262). Upravo to bitno razlikuje Rusiju od Zapada, posebice u predodžbi odnosa slobode i autoriteta. Primjerice, u anglosaksonskim zemljama (u tradiciji Lockeja) sloboda se razumije kao neovisna kvaliteta izvan autoriteta; u kontinentalnoj Europi (poglavito u tradiciji njemačke političke misli) sloboda proizlazi iz autoriteta; u ruskoj političkoj tradiciji taj je odnos zamršen jer predodžba o njemu nije političkog, nego duhovnog karaktera (o čemu govore klasici ruske filozofske misli Konstantin Leontjev, Nikolaj Berdjajev, Vladimir Solovjov itd.).

Rusija, država o kojoj se danas mnogo govori a malo zna, i dalje će ostati enigmom za zapadni svijet. Upravo zbog toga ovakve studije su prijeko potrebne. Ovaj hvalevrijedan projekt nije samo značajan doprinos hrvatskoj i međunarodnoj politološkoj zajednici. *Politički sustav Rusije* bi trebao biti obavezno štivo za vanjsko-političke aktere, budući da se u posljednjih deset godina čini kako u svakom sukobu s Rusijom Zapad uzmiče. Jedan od glavnih razloga za uzmicanje jest prosuđivanje Rusije po mjerilima i kriterijima zapadne liberalne demokracije koje daje pogrešnu predodžbu o toj državi. Takva predodžba oblikuje podcjenjivačku vanjsku politiku, koja neminovno osuđuje Zapad na dugoročni poraz. Bobanov teorijski eklektizam i Cipekov konstruktivizam nude drugi pogled na Rusiju kako bismo ju bolje razumjeli kao državu i kao aktera na međunarodnoj sceni.

Petar Popović
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Maroje Višić
Kritika i otpor.
Osnovne crte kritičke filozofije
Herberta Marcusea

Naklada Breza, Zagreb, 2017, 267 str.

Krajem prošle godine objavljena je u Zagrebu knjiga *Kritika i otpor. Osnovne crte kritičke filozofije Herberta Marcusea* autora Maroja Višića. Riječ je o djelu proizašlom iz prerade autorove doktorske disertacije. Kao što naslov jasno pokazuje, knjiga se bavi kritikom društva te osmišljavanjem intelektualnog i praktičnog otpora negativnim trendovima društva u misli Herberta Marcusea. Svrha djela je probuditi Marcuseovu misao u suvremeno doba, tj. vratiti iz zaborava Marcuseovu kritičko-utopijsku misao koja je, kako Višić napominje, šezdesetih godina bila široko prihvaćena kao “temelj za djelovanje na promjeni društva” (str. 7), a kao predmet akademskog istraživanja bila je prisutna i u inozemstvu i u domaćim krugovima.

Mogućnost i prilika za povratak Marcusea u srednje tokove filozofske i društvene misli javile su se, prema autoru, u novije vrijeme jer je ono “vrijeme dekonstrukcije klasičnih kapitalističkih sistema, globalizacijskih pritisaka i posljedičnog nastajanja mnoštva mreža na različitim razinama društvenog života”. Riječ je o djelu koje je pored svoje strogo akademske funkcije očito pisano s namjerom poticanja no-